

Öğrenme çıktısı: Bu bölümün öğrenme çıktısı, etkin vatandaşın özelliklerini açıklayabilmektir. Özet; vatandaş ve vatandaşlık kavramlarını, vatandaşlık okuryazarlığını, etkin vatandaşın tutum ve davranışlarını kapsar. Ayrıca haberlerden ve günlük hayattan etkin vatandaş örneklerini ve etkin vatandaşlığın toplumsal düzene katkısını anlatır.

ÖNEMLİ KAVRAMLAR

Vatandaş · Vatandaşlık · Vatandaşlık okuryazarlığı · Etkin vatandaş · Hak · Sorumluluk · Hak arama · Toplumsal düzen · Toplumsal sorun · Katılım · İş birliği · Sivil toplum kuruluşu · Bilinçli tüketici · Tüketici Hakem Heyeti · CİMER · Sosyal sorumluluk

1 VATANDAŞ KİMDİR?

Vatandaş; vatani veya vatanına ait hisleri aynı olan ya da bir ülkeye **vatandaşlık** bağıyla bağlı bulunan kişidir.

Vatandaş aynı zamanda **bir devletin yasalarla belirlenmiş hak ve sorumluluklara sahip olan üyesidir.** Yani her vatandaşın hem hakları hem de yerine getirmesi gereken görevleri vardır.

VATANDAŞLIK NEDİR?: **Vatandaşlık;** dünyaya gelinen ülkeyi ve kişilerin **HANGİ DEVLET VEYA MİLLETE BAĞLI OLDUKLARINI** ifade eden **KİMLİK** olarak tanımlanmaktadır.

2 VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI

Vatandaşlık okuryazarlığı; **hak arama özgürlüklerini** ve **haklarını kullanabilme yeterliliklerini** ifade eder. Kısaca, kişinin haklarını bilmesi ve bunları doğru şekilde kullanabilmesidir.

VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI NEYİ SAĞLAR?

- Vatandaşların **topluma uyum sağlamasını**
- Edindikleri bilgi ve becerileri **günlük hayatlarına yansıtmasını**
- **Karar alma süreçlerine dâhil olabilmelerini**

BU BİREYİN ÖZELLİKLERİ

- **Toplumsal sorunlara duyarlıdır.**
- Siyasi ve hukuki konularda **kendi yaşamını sürdürebilecek kadar yeterli bilgiye** sahiptir.
- Sahip olduğu bilgiyi **davranışlarıyla destekleyebilir.**

3 “ETKİN” OLMAK NE DEMEK?

ÖRNEK OLAY · İKİ MARANGOZ

Odanıza bir çalışma masası yaptırmak istiyorsunuz. Yakın çevrenizde iki marangoz var:

Lütfi Bey: Masayı yaparken bir tasarımcı ile çalışır ve ince hesaplar yaptıktan sonra üretir. ✓

Emre Bey: Masayı kendi tasarlar ve göz kararı ölçüm ile üretim yapar.

Neden? Etkin zanaatkâr; işini bilerek, planlayarak ve doğru ölçerek yapan kişidir.

ÖRNEK OLAY · KASK TAKMAK

Kerem ve Çağan bisiklet kullanmayı seven iki arkadaşdır.

Kerem: Bisiklet kullanmayı çok iyi bildiği için kask takmak istememektedir.

Çağan: Kask takmadan bisiklet kullanmaz ve bisiklet yolunu kullanmaya özen gösterir. ✓

Etkin bisiklet kullanıcısı Çağan’dır. Çünkü kuralları bilir, uygular ve hem kendi hem de başkalarının güvenliğini düşünür.

4 ETKİN VATANDAŞ KİMDİR?

Kitaptaki örnek olaylardan ve haberlerden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: **Etkin vatandaş;** hak ve sorumluluklarını bilen, kurallara uyan, çevresindeki sorunları fark eden ve bu sorunların çözümüne katkıda bulunan vatandaştır.

UNUTMA: Etkin vatandaş sadece kendini düşünmez. **ÜLKESİNE VE MİLLETİNE FAYDALI** olmak için çaba gösterir.

5 ETKİN VATANDAŞIN ÖZELLİKLERİ

Etkin vatandaşların sergilediği tutum ve davranışlar aşağıdaki tabloda toplanmıştır. Kendini değerlendirirken bu ölçütlere bakabilirsin.

ETKİN VATANDAŞ...	BU NE DEMEK?
Haklarını bilir ve savunur.	Kendisine tanınan hakları öğrenir; haksızlık gördüğünde sessiz kalmaz .
Sorumluluklarının farkındadır.	Sorumluluklarını bilir ve onlara uygun davranır .
Başkalarının haklarına saygılıdır.	Kendi hakkını kullanırken başkasının hakkını çiğnemez .
Sorunlarını hak ve sorumluluk çerçevesinde çözer.	Yaşadığı sorunları kurallara uygun yollarla çözmeye çalışır.
Toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunur.	Çevresindeki sorunları fark eder ve çözüm için çaba gösterir .
Yetkili kişi ve kurumlarla iş birliği yapar.	Çözüm için doğru yere başvurur , tek başına uğraşıp bırakmaz.
Çevresine ve ülkesine karşı kendini sorumlu kabul eder.	Doğaya, şehrine ve ülkesine sahip çıkar .
Bireysel ve toplumsal farklılıklara saygı duyar.	İnsanların farklı olmasını doğal karşılar .
Fikrini özgürce dile getirir.	Çevresinde alınan kararlarda düşüncesini söylemekten çekinmez .
Toplumsal düzen kurallarını ve önemini bilir.	Kuralların neden konulduğunu anlar.
Toplumsal düzen kurallarına uyar.	Kuralları yalnızca bilmez, uygular .
Çevresindekileri kurallara uymaya teşvik eder.	Başkalarını da doğru davranışa yönlendirir .

6

HAKKINI ARAYAN VATANDAŞ

HABERDEN · HUKUK MÜCADELESİNİ KAZANAN VATANDAŞ

“Haksızlığa uğradığını düşünen vatandaş, verdiği hukuk mücadelelerini kazandı.”

İbrahim Bey, pek çok tüketicinin karşılaştığı ancak **peşine düşmediği haksızlıklara karşı** verdiği mücadelesiyle tanınıyor.

Bilinçli ve etkin bir vatandaş olan İbrahim Bey, **Tüketici Hakem Heyetine** yaptığı başvuruların birçoğundan olumlu netice aldı.

Hatalı ürün gönderildiği hâlde **haksız yere alınan binlerce lirasının iade edilmesini sağladı.**

Ne öğreniyoruz? Hak aramak zahmetli görünse de doğru kuruma başvuran vatandaş **sonuç alabilir.**

HABERDEN · CİMER: Vatandaşların **DİLEKÇE VE BİLGİ EDİNME HAKLARININ** kullanımını kolaylaştırmayı amaçlayan **CİMER'E (CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM MERKEZİ)** başvuru sayısı 2023'te yüzde 23 artışla **7 MİLYON 650 BİNE** ulaştı. CİMER'e **İSTEK, ŞİKÂyet, BİLGİ EDİNME, TEŞEKKÜR, GÖRÜŞ VE ÖNERİ** türlerinde başvuru yapılabilmektedir. 2023'teki başvuruların **YÜZDE 98'İ GENEL AĞ ÜZERİNDEN**, yüzde 2'si posta ve şahsen müracaat yoluyla gerçekleşti.

7

KURALLARA UYAN VE UYARAN VATANDAŞ

Etkin vatandaş kuralları yalnızca bilmez; **uygular ve çevresindekileri de uymaya teşvik eder.** Aşağıdaki haber bunun güzel bir örneğidir.

HABERDEN · SAMSUN'DA TRAFİK EĞİTİMİ: Samsun İl Jandarma Komutanlığı, sorumluluk bölgesindeki okullarda okuyan öğrencilere **UYGULAMALI TRAFİK GÜVENLİĞİ EĞİTİMİ** vermeye başladı. Eğitimler, İlkadım Çocuk Trafik Eğitim Parkı'nda **AKÜLÜ ARAÇLARLA 4-12 YAŞ GRUBUNDAKİ** çocuklara yapıldı.

- **Güvenli takip mesafesi** öğretildi.
- **Emniyet kemeri**nin önemi anlatıldı.
- **Trafik levhaları** ve yol işaretlerinin anlamları öğretildi.
- **Trafik ışıklarında** sürücü ve yayaların nasıl davranması gerektiği üzerinde duruldu.

PROJENİN HEDEFİ: ETKİN BİR VATANDAŞ OLARAK TRAFİK KURALLARINI BİLEN, KURALLARA UYMAYANLARI UYARAN, ARAÇ SÜRÜCÜLERİNE VE YAYALARA SAYGILI BİREYLER YETİŞTİRMEK.

8

TOPLUMA KATKI SAĞLAYAN VATANDAŞ

Etkin vatandaş, çevresindeki insanların ihtiyaçlarını fark eder ve yardım eder. Buna **sosyal sorumluluk** denir.

HABERDEN · “DEDEKTİF ÖĞRENCİLER İYİLİĞİN İZİNİ SÜRÜYOR”

Kocaeli’deki bir ortaokulda uygulamaya alınan projeye çocuklar, **sosyal sorumluluk çalışmaları** yaparak iyiliği ve yardımlaşmayı öğreniyor.

Öğrencilerin aktif katılımıyla huzurevi ziyareti yapılıyor.

Görme engelli bireyler için kitap seslendirme etkinlikleri düzenleniyor.

Hedef: Öğrencilerin **etkin bir vatandaş olarak** çevresindeki sorunları fark etmeleri, sorunların çözümüne katkıda bulunmaları ve **ülkesine ve milletine faydalı bireyler** olmaları.

9

ÇEVRESİNİ VE KÜLTÜRÜNÜ KORUYAN VATANDAŞ

HABERDEN · “ÇEVRE DOSTU OKUL” PROJESİ

Özlem Öğretmen, öğrencilerinin **etkin birer vatandaş** olmasını istiyor. Bu yüzden onlara **doğal ve kültürel varlıkların korunması** gerektiğini yaptığı uygulamalarla aktarmaya çalışıyor.

Öğrencileriyle birlikte okullarına **hobi bahçesi** kazandırdı.

Geri dönüşüm malzemelerinden **kütüphane** kurdu.

Tasarladıkları **atık su deposu** ile yağmur sularını biriktirip okulun temiz su ihtiyacını karşılıyorlar.

Çatıya kurdukları **güneş panelleriyle** okulun elektrik ihtiyacını karşılıyorlar.

Ne öğreniyoruz? Etkin vatandaş, çevresine karşı **kendini sorumlu kabul eder** ve çözüm üretir.

10

SEN OLSAN NE YAPARDIN?

Aşağıdaki üç durumda **etkin bir vatandaşın** nasıl davranacağını düşün.

SUNA

Okulundaki **kantin çalışanlarının eldiven kullanmadığını** gözlemlemiştir.

Durumu okul yönetimine bildirir; sağlık kuralının önemini hatırlatır.

SEDAT

Babasının bir alışveriş sitesinden aldığı **elektrikli süpürge bozuk çıkmıştır.**

Ürünün iadesi için satıcıya başvurur; sonuç alamazsa Tüketici Hakem Heyetine gider.

MELİKE

Mahallesindeki **tarihî çeşmenin hasar aldığını** fark etmiştir.

Tarihî eserin korunması için yetkililere haber verir.

11

ETKİN VATANDAŞLIK OYUNU: UYGUN MU, DEĞİL Mİ?

Aşağıdaki tutum ve davranışlardan hangileri **etkin vatandaşlık anlayışına uygundur?**

TUTUM VE DAVRANIŞ	UYGUN MU?
Sınıf başkanı seçiminde oyumu kullanırım.	✓ Uygun — Seçme hakkını kullanmak bir katılım davranışıdır.
Alışverişlerimden sonra mutlaka fiş ya da fatura alırım.	✓ Uygun — Bilinçli tüketici, hakkını belgeler .
Sivil toplum kuruluşlarına üye olurum.	✓ Uygun — Toplumsal çalışmalara katılım sağlar.
Arkadaşlarımla iş birliği içinde çalışırım.	✓ Uygun — İş birliği , sorunların daha kolay çözülmesini sağlar.
Çevremdeki tarihî eserlerin ve doğal varlıkların korunmasına destek olurum.	✓ Uygun — Kültürel ve doğal mirası korumak bir sorumluluktur.
Satın aldığım ürünün son kullanma tarihinin geçmiş olduğunu fark ettiğimde ürünü iade ederim.	✓ Uygun — Hem kendi hem başkalarının sağlığını korur.
İthal ürünlerin her zaman daha kaliteli olduğunu düşünürüm.	✗ Uygun değil — Bu, araştırmaya dayanmayan bir ön yargıdır . Bilinçli tüketici ürünü inceleyerek karar verir.
Ailemde kararlar alınırken düşüncelerimi ifade etmeye çekinirim.	✗ Uygun değil — Etkin vatandaş, alınan kararlarda fikrini

TUTUM VE DAVRANIŞ	UYGUN MU?
	özgürce dile getirir.

Aşağıdaki toplumsal sorunlar karşısında etkin bir vatandaş **nasıl davranır?** Kitaptaki etkin vatandaş özelliklerini hatırlayarak düşün.

TOPLUMSAL SORUN ÖRNEĞİ	ETKİN VATANDAŞ NE YAPABİLİR?
Yaşadığınız ilde bir salgın hastalık ortaya çıkmış, il genelinde karantina uygulanmasına karar verilmiştir. Ailenizin bazı üyeleri karantinaya uyma konusunda kararsız kalmıştır.	Kuralın önemini anlatır ve ailesini karantinaya uymaya teşvik eder.
Sosyal medyada görülen bir şaka , çocuklar ve gençler arasında yayılmaya başlamıştır. Bu şaka fiziki yaralanmalara, hatta hayati tehlikeye sebep olabilmektedir.	Bu şakayı yapmaz ve yaymaz; arkadaşlarını tehlike konusunda uyarır.
Yaşadığınız çevrede okuma yazma bilmeyen büyükleriniz bulunmaktadır. Bireysel çabalarınız yeterli olmamıştır.	Yetkili kişi ve kurumlarla iş birliği yapar; okuma yazma kursu açılması için başvurur.
Mahallenizdeki markette bazı ürünlerin raf fiyatları ile ödeme noktasındaki fiyatlar farklıdır. Aynı durum diğer şubelerde de yaşanmaktadır.	Tüketici hakkını bilir; fiş ya da fatura alır ve ilgili kuruma şikâyet başvurusu yapar.
Şehir hızla göç almış ve büyümüştür. Sanayi tesisleri yerleşim alanlarının içinde kalmış; hava ve ses kirliliği sağlık sorunlarını artırmıştır.	Çevresine ve ülkesine karşı kendini sorumlu kabul eder; sorunu yetkililere iletir ve görüş bildirir.
Yol kenarlarına bisiklet yolları yapılmıştır. Ancak park edecek yer bulamayan komşularınız araçlarını bisiklet yollarına park etmekte, bu da kaza ihtimalini artırmaktadır.	Komşularını kurallara uymaya

TOPLUMSAL SORUN ÖRNEĞİ	ETKİN VATANDAŞ NE YAPABİLİR?
	teşvik eder; gerekirse belediyeye başvurur.

13 ETKİN VATANDAŞLIK VE TOPLUMSAL DÜZEN

Vatandaşların **sorumluluk değerine sahip olması** ve **topluma karşı görevlerini yerine getirmesi**, toplumsal düzene doğrudan katkıda bulunur. Etkin vatandaş sayısı arttıkça sorunlar daha erken fark edilir ve daha hızlı çözülür.

PEKİ YA TERSİ OLURSA?: Bir toplumda **ETKİN VATANDAŞ SAYISININ AZ OLMASI** hâlinde sorunlar fark edilmez, çözülmeden büyür; kurallara uyulmaz ve **TOPLUMSAL DÜZEN BOZULUR**.

Bu yüzden etkin vatandaş olmak sadece büyüklerin işi değildir. **Sen de** okulunda, evinde ve mahallende hakkını bilerek, sorumluluğunu yerine getirerek etkin bir vatandaş olabilirsiniz.

14 HIZLI TEKRAR

- **Vatandaş:** Bir devletin yasalarla belirlenmiş hak ve sorumluluklara sahip üyesi.
- **Vatandaşlık:** Kişinin hangi devlet veya millete bağlı olduğunu gösteren kimlik.
- **Vatandaşlık okuryazarlığı:** Hak arama özgürlüğünü ve haklarını kullanabilme yeterliliği.
- **Etkin vatandaş:** Hak ve sorumluluklarını bilen, sorunların çözümüne katkı sağlayan kişi.
- **Hak arama:** Haksızlığa uğrayınca doğru kuruma başvurmak.
- **Tüketici Hakem Heyeti:** Tüketici şikâyetlerinin çözüldüğü yer.
- **CİMER:** Dilekçe ve bilgi edinme haklarının kullanıldığı iletişim merkezi.
- **Sosyal sorumluluk:** Toplumun yararı için gönüllü çalışmak.
- **Katılım:** Oy kullanmak, fikrini söylemek, sivil toplum kuruluşuna üye olmak.
- **Toplumsal düzen:** Etkin vatandaş sayısı arttıkça güçlenir.